

SHEKSPIR VA NAVOIYNING OBRAZ YARATISH MAHORATIDA MUSHTARAKLIK VA O'ZIGA XOSLIK

Mirzaakhmedova Makhliyo Yo'ldashevna

Katta o'qituvchi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

Toshkent, O'zbekiston

tsul77777@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7158-3686>

ANNOTATSIYA

Maqolada Shekspir va Navoiyning obraz yaratish mahoratidagi o'xshashlik va o'ziga xoslik tahlil qilingan. Navoiy ham Shekspir ham podshoh obrazlarini yaratgan, lekin Navoiy yaratgan shoh obrazlari xalq uchun qayg'ursa, Shekspir yaratgan shoh obrazlari maqto'v so'zlarga o'ch, manmanlikni sevuvchi, kekkaygan, toj-u taxt, shon-u shuhrat, izzat-u ikromni xohlovchi shaxs sifatida gavdalantirilgan. Shunday bo'lsa-da, Shekspir o'z asarlarida Hamlet yoki Kent kabi ijobiy obrazlarni yaratganki, podshohlarni o'z maslahatlari bilan to'g'ri, haq yo'lga boshlab turgan. Shekspir asarlaridagi obrazlar shunday xilma-xillikda yaratilganki, qahramonlarning xatti- harakatidan o'sha davrdagi tuzum haqida, yozuvchining munosabatini va nima demoqchiligini bilish mumkin. Navoiy obrazlarni shakllantirar ekan, diqqatni faqatgina obrazga emas, umumiy obrazlarga, individual tipga qaratadi, o'zining xulosalari bilan umumlashtiradi. Yanada voqeani bo'rttirish, uni mukammal shaklga keltirish uchun esa hikoyat va hikmatlarni qo'shimcha asos sifatida keltiradi.

KALIT SO'ZLAR

Badiiy, mubolag'a, podshoh, ramziylik, personaj, adolat, taqdir, qadrlash, ilohiy.

СХОДСТВО И СВОЕОБРАЗИЕ МАСТЕРСТВА ШЕКСПИРА И НАВОИ В СОЗДАНИИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗА

Мирзаахмедова Махлиё Йулдашевна

Старший преподаватель

Банковско-финансовая академия Республики Узбекистан

Ташкент, Узбекистан

tsul77777@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7158-3686>

АННОТАЦИЯ

В настоящей статье рассматриваются сходства и различия в образах, созданных Шекспиром и Навои. Так, и Навои и Шекспир в своих произведениях создали образы правителей. Однако если правители - герои произведений, созданных Навои, проявляли заботу о своем народе, то в образах правителей, созданных Шекспиром, мы видим самовлюбленных личностей, гордых, жаждущих славы и почета, стремящихся занять трон.

Тем не менее, Шекспир создавал в своих произведениях также и положительные образы, такие, например, как Гамлет или Kent, которые своими советами направляли королей на правильный путь.

Образы в произведениях Шекспира настолько разнообразны, что по их поведению и поступкам можно во всех подробностях представить себе систему управления того

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Художественный, преувеличение, король, символика, характер, справедливость, судьба, почет, божественный.

времени, отношение к ней писателя, ее оценку.

Как правило, Навои обращает внимание не только на образ правителя, но подчеркивает в нем общие и индивидуальные черты, своими замечаниями подводит итог его деятельности. Для усиления создаваемых картин и доведения их до совершенства в качестве дополнительного средства он использует истории и пословицы.

COMMONALITY AND ORIGINALITY OF SHAKESPEARE'S AND NAVOI'S SKILLS IN THE CREATION OF IMAGE

Mirzaakhmedova Makhliyo Yuldashevna

Senior teacher

Banking and Finance Academy

Tashkent, Uzbekistan

tsul77777@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7158-3686>

ABSTRACT

This article is about the similarities and differences in Shakespeare's and Navoi's character creation skills. Both Navoi and Shakespeare created images of the king, but while the images of the king created by Navoi are very kind for the folk, the images of the king created by Shakespeare are embodied as a person who loves words of praise, arrogant, wants the crown, glory, and honor. Nevertheless, Shakespeare created positive characters in his works, such as Hamlet or Kent, who guided the kings to the right path with their advice. The characters in Shakespeare's works are created in such a variety that from the behavior of the characters it is possible to know about the system of that time, the writer's attitude and what he wants to say. While forming the original images, Navoi focuses not only on the image of the king, but also on the general images on the work, the individual type, and summarizes with his conclusions. In order to exaggerate the story and bring it to a perfect form, he uses stories and wisdom as an additional basis.

KEY WORDS

Artistic, exaggeration, king, arrogant, symbolism, character, justice, fate, gratitude, divine.

KIRISH

Badiiy adabiyot hamisha insonlarning ruhiy holati, o'y-fikrlari, tirikchiligi, mehnat faoliyati, kurashi, his-tuyg'ulari, kechinmalarini aks ettiradi. Butun borliqning, zarradan koinotga qadar bo'lgan mavjudlikning badiiy ifodasini hamda inson qalbidagi yashirin sirlar haqiqatini obrazlar vositasida yoritadi. Adabiyotning asosiy tasvir obyekti – inson. Badiiy ijod inson muammosini to'raligicha qamrab oladi. Shuning uchun ham adabiyotshunoslikda markaziy o'rinni egallovchi badiiy obraz, qahramon kabi tushunchalar ham bevosita insonga daxldordir. Obraz – keng ma'noda ijodkorning fikr-tuyg'ulari singdirilgan hayot manzarasi, badiiy asarda tasvirlangan inson siymosini ifodalaydi.

Adabiyotshunoslik ilmiga nazar tashlansa, ko'pincha obraz bilan timsol ayni bir narsa sifatida qaralishi yoki baholanishini kuzatish mumkin. Buning sababi shundaki, obrazda timsolning barcha xususiyatlari mujassam, shu bilan birga timsol ham obrazning ma'lum qirrasini aks ettiradi. Shunga qaramasdan, obraz va timsolni ayni bir ma'noda qo'llab bo'lmaydi. Obraz – badiiy fikrlashning asosiy vositasi, g'oyaviy mazmunni ifoda etishning muhim shakli. (1) Timsol esa surat, naqsh, rasm (2); ramz, o'rnak, belgi (3); shakl, masal, misol (4); tushuntirish uchun yoki asos, dalil, isbot sifatida bir turli narsa, voqea, hodisadan keltirilgan ayrim namuna, deya izohlanadi. Yana bir ma'noda ko'z o'ngida, xayolda, tasavvurda gavdalangan obraz, siymo, ko'rinish ekanligi qayd etiladi (O'zbek tilining izohli

lug'ati, 1981, 178-179). Obraz bilan timsolni qiyoslaydigan bo'lsak, obrazda insonning botiniy dunyosini ochib berishda hamda uning hissiy holatini ko'rsatishda timsolga qaraganda murakkabligi bor. Timsol esa obrazdek murakkab emas. U aksariyat hollarda obrazning majoz va ramziylik xususiyati o'laroq, badiiy shartlilik asosida yuzaga keladi. Timsol har doim ham shoirning g'oyaviy badiiy niyatini to'la-to'kis aks ettira olmaydi. Shunga ko'ra timsolni obrazdan kichikroq, obrazning ma'lum bir ifoda shakli deb yozadi, N. Bozorova.

Badiiy adabiyotda inson obrazi u yashayotgan jamiyat, uni o'rab olgan tabiat, ijtimoiy muhit, voqea-hodisalar bilan yaxlit umumiylikda tasvirlanadi. Chunki inson hamisha shular qurshovida bo'ladi. Biroq bularning hammasi inson obrazini yo o'ziga xosligini ko'rsatishga, yoki uning ham boshqalarga o'xshash tomonlari borligini ta'kidlashga yoxud inson obraziga hissiy ta'sirchanlik bag'ishlashga, yoyinki uning biror jihatini to'ldirishga xizmat qiladi. Narsa va hodisalar tasviri o'z-o'zicha mustaqil badiiy qiymatga ega bo'lmaydi, ular insonni yorqinroq ko'rsatish, uning tabiatini teranroq ochish kerak. Lekin inson yolg'iz o'zi mavjud bo'la olmaydi. Badiiy adabiyotda inson bilan bir qatorda, narsa-hodisalar, muhit tasviri ham zarurdir.

ASOSIY QISM

Bu o'rinda Shekspirning "Qirol Lir" tragediyasidagi obrazlarni ko'rib chiqishni maqsad qildik. Shekspir "Qirol Lir" tragediyasida betakror xarakterlar yaratar ekan, uning asarida kishi esida qolmaydigan birorta personajni uchratish mumkin emas. Bosh qahramonlardan tortib, epizodik obrazlargacha, hammasi o'ziga xos xususiyat va xarakterga ega bo'lib, o'quvchida ajoyib taassurot qoldiradi.

Tragediyada voqealarni harakatga keltiruvchi kuch ziddiyatdir, ya'ni taxt va insoniylik, sevgi bilan hirs, sadoqat va munofiqlik, xayrixohlik bilan xudbinlik, munofiqlik bilan zo'ravonlik, adolat va razolat, oliyanoblik bilan qabohat o'rtasida kurashdir. Asardagi obrazlar shu kurash asnosida aks ettiriladi. Asar qatnashuvchilari ham ikki guruhga bo'linadi:

1-jadval

I.	Ezgulik tarafdorlari	II.	Ezgulik dushmanlari
1	Lir	1	Goneril'ya
2	Graf Gloster	2	Regana
3	Graf Kent	3	Edmund
4	Kordeliya	4	Gertsog Kornoul
5	Edgar-Glosterning qonuniy o'g'li	5	Gertsog Albeny
6	Frantsiya qiroli	6	Burgundiya gertsogi
7	shifokor	7	Osva'd
8	qiziqchi	8	Kornoul xizmatkorlari

Biz bu asarda ikkita oilaning taqdiridan xabardor bo'lamiz. Biri Britaniya qiroli va uning uch qizining fojeali taqdiri haqida va boshqasi esa Gloster Grafining oilasidagi munosabatlar, uning noqonuniy o'g'li hokimiyat va lavozim uchun ukasini ham, otasini ham ayamaganligini kuzatamiz.

I. Haqqul o'zining "Shekspir mash'ali" maqolasida asardagi ziddiyatlarga, qarama-qarshiliklarga quyidagicha ta'rif beradi: "yaxshilikni qadrlash uchun – yomonlik, yomonlikka qarshi kurashish uchun yaxshilikning mavjudligi shartdir. Aks holda, harakat susayib,

zavq barham topadi. Zavq esa farqlanishdan tug'iladi. Farq yo'qolsa, unda yo'qlik olami boshlanadi. Shuning uchun buyuk ijodkorlar dunyoning oq-u qorasi va beomon ziddiyatlariga nisbatan boshqacha qarashadi. San'at maslagi, eng avvalo, ilohiy, ana undan so'ng hayotiy, insoniy, milliy va zamonaviy maslak erur. Daho ijodkorlarni shu ma'noda payg'ambarlarning sodiq izdoshlari, ya'ni nubuvvat yo'lining tolmas davomchilari desa, yanglish bo'lmaydi. Vijdon karvoniga shular sarbonlik qilishgan. Bashariyat hayotidagi eng buyuk g'alaba – ruh va tafakkur g'alabasi ekaniga odamlarni ishontirib kelishgan”.

Tragediyaning boshlanishida qirol o'z taxtini uch qiziga bo'lib beradi va u bir narsani bilishni istaydi:

Qay biringiz bizni ortiq sevasiz, ayting?

Shunga qara, kimda-kimning tabiiy qadri

Yuksak bo'lsa, bizning berajak mukofotlar ham

Shu kishiga ulgurjiroq – ko'proq bo'ladi. (Shekspir V., 1981, 11)

Shoh o'sha davrda maqtov so'zlarga o'ch, manmanlikni sevuvchi, kekkaygan, toj-u taxt, shon-u shuhrat, izzat-u ikromni xohlovchi bo'lib qolgan va shu kibri tufayli shoh asar oxiridagi xor-u zor bo'ladi.

Bunday maqtov so'zlarga o'rganib qolgan shoh mamlakatning umumiy ahvolidan bexabar, ya'ni xalqining orz-u umidlarini, ularni nimalar qiynayotganligini bilmaydi. Bunday g'afatda yurgan shahanshohga o'sha paytda faqat maqbul, qahr-g'azab qo'zg'amaydigan voqea-hodisalardan xabar berilgan. Oxiri borib nima bo'ldi? Qirolning bu bee'tiborligi butun ikki oilaning parokanda bo'lishiga olib keldi.

U. Jo'raqulov o'zining “...telbaga yo'qdur qalam” nomli risolasida, “Shekspirga ushbu klassik syujet nega kerak bo'ldi?” degan savolga quyidagicha javob beradi: Shekspir bu asarda faqat Qirol Lir hayoti bilan bog'liq mantiq va hayotiy muvozanatga ega qiziqarli voqeani aks ettiribgina qolmay, u bir nechta umuminsoniy muammo ikki syujet tizimida (Jo'raqulov U., 2017) ifodalaydi.

2-jadval

Lir syujeti tizimida:	Gloster syujeti tizimida:
Otalar va bolalar muammosi	Nikohsiz tug'ilgan farzand
Izzattalablik va takabburlik	Munofiqlik, hasad
Ma'naviy buzqlik	

Kent bu tragediyadagi asosiy obraz bo'lib, u Qirol Lirning mulohazali va sadoqatli mulozimi edi. U qirolga chin ko'ngildan xizmat qilar va qirolning xatti- harakatlarini donolik bilan kuzatib maslahat berardi. Lekin afsuski, maqtov so'zlarga o'rganib qolgan qirol Kentning haqiqatini tan olmaydi.

Qizlaridan mehr ko'rmagan qirol yolg'izlanib qoladi. Keksa qirolni yolg'izlanib qolishdan qutqarmoqchi bo'lgan bir odam bor edi. U Kent grafi bo'lib, saroydan badarg'a qilinganida uzoqqa ketmagan va hozirda oddiy xizmatkor qiyofasida saroyga qaytgan ekan. U hech kim tanimasligi uchun qiyofasini o'zgartirgan bo'lib, Lirga sadoqat bilan xizmat qilmoqchi ekanligini aytadi. — Mayli, — deydi qirol. — Agar menga tushlikdan keyin ham avvalgiday yoqsang, qolishing mumkin deydi. Shunday qilib, Kent qirol yonida qoladida, ko'p o'tmay o'zining Qirolga fidoyiligini isbotlash imkoniga ega bo'ladi.

Sadoqat bilan ishlash – Kentning asosiy xususiyatlaridan biri. U haydalgan bo'lishiga

qaramasdan qirolning xizmatiga qaytib keladi va boshqa kiyim-bosh va ovozini o'zgartirib xizmatini davom ettirishni boshlaydi. Sodiqlik kishi din va millatiga, vatan va davlatiga to'g'ri bilan xizmat qiladi. Mana shunday kishilardan biri bu Kent. Uning ma'naviyati yuksakligini uning qilgan ishlaridan va nasihatlaridan bilib olish mumkin. Uning yana bir yaxshi fazilatlaridan biri – tirishqoqlik ekanligi. Unga yuklatilgan har qanday ishni vijdonan va g'ayrat bilan bajarardi. Unda tiliyog'lamalik va xushomadgoylik yo'qligida edi.

Ba'zi insonlarda shunday xususiyat borki, ular ichki hissiyotlarini, muhabbatlarini oshkor qila olmaydi. Ana shunday obrazlardan biri Qirol Lirning kenja qizi Kordeliya edi.

Sharq xalqlarida shunday fikr bor. "muhabbat bir inja, nozikliki tuyg'uki, u aytilmaydi, faqat his qilinadi". Rumiyni ta'rificha "insonning ichi ma'rifatga to'la bo'lsa, demak u shuncha jim bo'ladi" (Rumi J., 2001, 4).

Kordeliya Lirning kenja qizi u shunday insoniy xarakterga egaki, unda tiliyog'lamalik, xushomadgoylik va o'zining foydasi uchun boshqalarni maqtash kabi aldamchi xususiyatlar yo'q. Kordeliya bu holatni kamchilik deb atashi bilan birga, bu kamchilikni davlatim deb ataydi.

Bir kamchilik (shu kamchilik mening davlatim)

Yalinoqlik so'z, xushomad so'z menda topilmas.

Otam mendan muhabbatin olsa olarki,

Shu xislatlar yo'qligi-chun hech achinmayman. (Shekspir V., 1981, 21)

Shekspir asarlarida Uyg'onish davridagi kamchiliklarni, masalan, davlat arboblarning adolatsizligini, aristokrat yoshlarning axloqsizliklari tanqid qilinib, milliy qahramonlar ko'klarga ko'tariladi. Hamlet bilan Otasining arvohi gaplashgan dialogidan tushunishimiz mumkinki, Shekspir insonlar o'rtasidagi munosabatlarni va inson qalbidagi dard-alamlarni dahshatli kartinalarini yaratdi. Masalan, Hamlet, Otello, Lirning ruhiy kechimalari faqat yuksak darajadagi idrok va ularni qurshagan borliq, hayotni anglab yetishning natijasi. Shekspir qahramonlarini bir narsa – bir insonning ikkinchi insonga bo'lgan munosabati hayajonlantiradi. (Hamletni larzaga solgan otasining o'limi emas, balki "qanday qilib, Klavdiy o'z akasini o'ldirsin?", "Gertruda shunchalik tez qirolni esdan chiqarsin?" kabi savollar edi. Klavdiyning o'z akasini o'ldirishini – nomardlik va uning Gertrudaga xushmuomala so'zlar bilan o'ziga og'dirib olishini makkorlik deb aytadi. Otasining arvohi bilan gaplashgan Hamlet ruhiy azobga duchor bo'ladi. U mamlakatni boshqaruvchi shaxs o'zini o'ylab, xalqni o'ylamasa, bunday jamiyatning kelajagi qanday bo'lishidan xavotirga tushadi. Shu masala yuzasida Shekspir yaratgan Hamlet xalqning kelajagi uchun qayg'urgan.

Shekspir ma'rifiy obrazlar yaratishda u nafaqat ijobiy obrazlar, balki salbiy obrazlarni ham yaratdi. Shekspirning yana bir o'ziga xosligi shundaki, u salbiy obrazlar orqali insonlarni ma'rifatga chaqiradi. Dramaturg asarlarida keltirilgan yomonlikning formalari shunchalik ko'pki, uni ma'lum bir sistemaga solish ancha mushkuldir. Yomon odamlar guruhi ikki turga bo'linadi. Aslida tabiatan yomon bo'lgan (Yago, Edmund) va yomonlik ta'sirida aynigan personajlar (Lir, Makbet). Yomonlikning manbayi hayotda muvozanatning yo'qligi, hayot lazizatlarining barobar taqsimlanmaganligi, o'sha tuzumdagi nuqsonlardir. Richard III, Yago, Edmundlar o'z qurbonlariga nisbatan jamiyat pog'onasida tubanroq turadilar, turli makr, qabohat, zo'ravonlik bilan yuqori pog'onaga ko'tarilishga urinadilar. Ularda shuhratparastlik, manfaatparastlik, boshqalarni ko'ra olmaslik kuchli. Ammo moddiy boylikning nihoyatda

seroblighi, yaxshi axloqiy xususiyatning ortiq darajada bo'lishi ham yomonlik tug'diradi. Aslida yaxshi odam bo'lgan Lirni hokimlik, cheksiz boylik buzadi, u zolimga aylanadi. Timonning saxiyligi talon-taronchilikka, isrofgarchilikka olib keladi. Makbet va Koriolan o'zlarining botirlik, mardliklari tufayli boshqalardan ustun turadilar, ular o'z qadrlarini yaxshi bilganliklari uchun o'zlarini axloq, davlat qonun-qoidalaridan ustun qo'yadilar va jamiyat hayoti osoyishtaligini buzadilar.

Qanday qilib salbiy qahramonlarning harakatlaridan o'rnak olishimiz mumkin, ma'rifatli bo'lish bu ongli shaxsning kuzatuvchanligiga bog'liq. U qanchalik xushyor tursa va kuzata olsa, insoniyatning har qanday xatti-harakatidan yaxshilikni, insoniylikka bog'liq bo'lgan ma'rifatni topishi mumkin.

Yago, Edmund, qirol Lirning Goneril'ya va Rigana ismli qahramonlari asardagi salbiy qahramonlar hisoblanadi. Lekin eng jinoyatkor, yomon odamlar ham qandaydir ijobiy tomonlardan mahrum emaslar.

Hamletning o'sha paytdagi dard-iztiroblari va hayotga nisbatan uning qarashlarini quyidagi parchalarda ko'rish mumkin. Masalan,

Yo hayot, yo mamot: masala shundoq.
Joizmikin ul jobir-u jabbor falakning
Jafosiga har daqiqa chidasa yurak?
Yo balolar dengiziga ko'ndalang bo'lib,
Koyishlar-u tashvishlarga chek qo'ymoq kerak?
O'lish. O'zni unutish. Bas, tamom – vassalom.
Ruhii iztiroblar, tanning azoblariga
Bilamizki, chegaradur shu o'g'ir uyqu.

Bu azoblarga, jumboqlarga, qayg'u-alamlarga, tahqirlarga, makr-hiylalarga, hasrat-nadomatlarga, huquqsizliklarga va vijdotsizliklarga faqat og'ir bir uyqu bu jumboqqa javob bo'ladi deydi.

Hamletning bu nutqini o'qigan har qanday o'quvchi Shekspirning o'sha davrdagi his-tuyg'ularini, uning nima demoqchi ekanligini, nimalar qiynayotganligini va o'sha davrdagi vaziyat haqida bilib olish mushkul emas. Bu yaratgan obrazlari orqali uning naqadar ulug' dramaturg ekanini bilish mumkin.

“Shekspir “Hamlet”i shoh asar deb tanilishining sababi unda jamiyatning eng katta muammolarida – tarix, davlat, siyosat, falsafa, axloq, odob, estetika, din masalalarini qamrab, bularning hammasini san'at tili bilan insonning ruhiy kechinmalari orqali berilishidadir” degan fikrlarni olim a o'zining kitobida aytib o'tgan (Sulaymonova F., 1989, 105).

Alisher Navoiyning badiiy obraz yaratishdagi mahoratini o'rganish juda muhim. Shoir badiiyati quvvatini belgilovchi ulkan asari – “Saddi Iskandariy” dostonida buyuk so'z san'atkorining obraz yaratish mahorati qirralari maqolamizning asosiy qismlaridan biridir.

“Saddi Iskandariy” dostonida Iskandar obrazi asarning bosh qahramoni hisoblanib, u Navoiy yaratgan adolatli, ideal shoh obrazi sifatida talqin qilinadi.

Iskandar orzu qilgan jamiyatda adolat tantana qiladi, nohaqlikka barham beriladi, jamiyatning taraqqiyoti olimlarning dono maslahatlari bilan amalga oshiriladi. Unda insonlar erkin, shod, baxtiyor yashaydilar.

I.M. Salimov “Alisher Navoiyning badiiy obraz yaratish mahorati” dissertatsiyasida

Iskandarga quyidagicha ta'rif beradi: Iskandar qayerga bormasin o'sha elning o'zidan odil bir kishini shoh etib tayinlaydi. Shoh gadodan ham faqir bo'lishi, mamlakatdagi har bir narsani o'ziniki emas, xalqniki deb bilishi lozim. Shoh xayr eshigini keng ochib qo'yishi, barcha qatori o'zini bir inson tutishi lozim. Shuning uchun Iskandar gadolik ixtiyor etgan shohni ko'rganda, bunga to'la amin bo'ladi va bu behuda savdo-shohlikni tark etgisi keladi. Iskandarning qahramonligi uning xalq bilan teng ekanligini ko'rsatishi uning xalq oldidagi ideal qahramon ekanligini ko'rsatadi.

Navoiy o'zining "Sab'ai sayyor" va "Saddi Iskandariy" dostonlarida podshohlarning eng muhim vazifalaridan biri xalq mas'uliyati g'oyasi bo'lgan. Mas'uliyatli insongina boshqalarning hayoti, turish-turmushlari haqida o'ylaydi. Bu esa ma'rifatli shaxsning xususiyatlaridandir.

Navoiy bu dostonda Iskandarning Hoqon bilan do'st tutinganligini ta'kidlab o'tadi. Iskandar Hoqon tutgan yo'lga, uning tuzumiga havas bilan qaraydi. Iskandar o'zidan oldin o'tgan zamondoshlaridan yaxshi xususiyatlarni qabul qilib oldi, ularni yuksaltirdi va ravnaq ettirishga harakat qildi.

Bu dostonda Iskandarning Iskandar bo'lib yetishishida Faylaqusning roli nihoyatda katta edi. O'sha davrda farzandsizlikdan qiynalayotgan Faylaqusga xarobadan topilgan bolaning kimligi ahamiyatsiz edi. Faylaqus obraziga shoir odamiylikning eng go'zal fazilatlarini joyladi. Masalaga Navoiy nazari bilan qaraydigan bo'lsak, bu dunyoda shoh bilan gadoning farqi yo'qligini, asosiy masala tarbiya ekanligi ko'rishimiz mumkin.

Dostondagi salbiy obrazlardan biri – Doro obrazidir. Doroning ko'p tadbirlari mamlakatlarni, xalqlarni titrab-qaqshatgan. Lekin Iskandar taxtga chiqqach, Doroning tekinoxorligini qoralaydi. Kayoniy avlodidan bo'lgan Doro Iskandarning naqadar aql sohibi ekanligini o'limi oldidan fahmlab o'rniga shoh bo'ladigan birdan- bir inson Iskandar ekanligini va qizi Ravshanakni unga beradi:

Atodin Skandar nihod o'lg'ay ul,

Anodin Kayoniy najod o'lg'ay ul, -deydi (Navoiy A., 1960, 694).

Ma'lumki jahon adabiyotida, hiyla-yu nayrang va ilm-u hikmat o'rtasidagi raqobatning timsoli sifatida gavdalanitirilgan yorqin xarakterli obrazlar mavjud. Biz bunday obrazlardan ko'plarini Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida Yosuman, Buzurg Umid, Xusrav, Sheruya obrazlari orqali, "Sab'ai sayyor"da Jobir, "Saddi Iskandariy"da Doro, Mallu obrazlari orqali ular qilgan ishlari haqida xabardor bo'lishimiz mumkin. Navoiy bu dostonda Mallu obrazi orqali qora niyatli kishilarni to'g'rilikka, halollikka, baxtiyor turmush kechirishga chaqiradi.

Navoiy asarda ko'p qatnashmaydigan obrazlarga ham alohida e'tibor bilan o'quvchining esida qolarli qilib yaratgan. Shulardan biri Feruz obrazidir. Navoiy Feruz obrazida hayotni ongli tushungan, adolatning qadriga yetadigan kishi xarakterini gavdalanitirgan. Biz Feruz obrazini Iskandar bilan bo'lgan suhbat orqali ham ko'rishimiz mumkin. U o'zining chuqur mulohazalari, asosli dalillari, o'tkir fikri bilan Iskandarga ma'qul tushadi. Yana bir samimiy obrazlardan biri Hind Royi obrazi bo'lib, Navoiy yuksak fazilatlariga ega bo'lgan shaxsni yaratadi.

Iskandar barcha maqsadlariga erishdi, uning uchun dunyoda yechilmagan hech bir jumboq qolmadi. Tiriklik suvini izlab topolmadi. Navoiy yana bir karra Iskandar tili bilan insonning ko'p narsalarga qodir-u, faqatgina ajal oldida ojizligini ta'kidladi. Ona obrazi

orqali Bonuning qanday ona ekanligini (hatto uning o'zi tug'magan bo'lsa ham) o'g'lining maktubidan keyingi ayanchli holatidan bilishimiz mumkin. "Bu qarigan cho'ri sanga qurbon bo'lsin. Sendan oldinroq bu dunyodan man ketmadim, jannatdan senga bir tuzukroq joy tayyorlamadim. Bu judolikni bilganimda o'sha ondayoq yuragim yorilardi. Biroq bu kulfat boshimga to'satdan tushdi. O'zingdan ilgariroq vasiyatnomang kelib qoldi. Endi uni bajarishga majburman. Axir u Iskandarning nomasi", deydi.

Navoiy asar boshida Iskandarning onasi u tug'ilganda vafot etganligi aytilgan edi. Lekin asar nihoyasida onaga Iskandar tili bilan shunchalar qimmatli iltifotlar ko'rsatiladiki, hech qachon Iskandarning o'gay onasi degan tasavvur uyg'onmaydi. Ammo "Iskandar o'z onasi bola tug'ilgan zahoti dunyodan o'tgan edi. Iskandar motamini tutgan Bonu esa Iskandarning tuqqan onasi emas, balki uni tarbiyalab, voyaga yetkazgan ayoldir. Ehtimol, shuning uchun ham Navoiy bevosita motam tutayotgan paytida ona emas, Bonu deb atagandir" qabilidagi fikrlar ham uchraydi (Qayumov A., 1975, 196).

Farhoddek mehnatsevar va ijodkor, komil inson obrazini yaratgan Navoiyning o'zi ham undan ilhomlanib, qalamining Farhod teshasi kabi o'tkir va unumli bo'lishini orzu qiladi:

Bu qon ishqida xora rez et,

Ani Farhod toshi birla tez et (Mallayev N., 2021, 348).

XULOSA

Navoiy yaratgan Iskandar obrazi ham xalq uchun qayg'uradi. Navoiy va Shekspirning o'xshash tomonlari obraz yaratishda ham o'xshash ekanligini ko'rishimiz mumkin. Shekspir asarlarining yoki Shekspirning dramaturgligi shundaki, bu asarlardagi fojea faqat shaxs va uning subyektiv kechinmalari bilan bog'lanibgina qolmay, uning jamiyat uchun oqibati qay darajada bo'lganligi masalasidir. Shu yerda Navoiyning Iskandar obraziga e'tibor qaratadigan bo'lsak, Iskandar odil podshoh bo'lgan. Lekin Shekspir Hamlet tragediyasida podshoni salbiy obraz sifatida talqin qilgan bo'lsa ham, ana shunday podsholarni to'g'ri yo'lga boshlab turuvchi Hamlet yoki Kent kabi obrazlarini ko'rishimiz mumkin.

Navoiy obrazlarni shakllantirar ekan diqqatni faqatgina obrazga emas, umumiy obrazlarga, individual tipga qaratadi, o'zining xulosalari bilan umumlashtiradi. Yanada voqeani bo'rttirish, uni mukammal shaklga keltirish uchun esa hikoyat va hikmatlarni qo'shimcha asos sifatida keltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Alisher Navoiy. Xamsa. –Toshkent: "Fan" nashriyoti, 1960. – 694 b.
2. Jaloliddin Rumi. Ichindagi ichindadir. –Toshkent, 2001. – B. 4.
3. Mallayev N. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: "Kafolat" print company, 2021. – 348 b.
4. O'zbek tilining izohli lug'ati. 1-tom. – M., 1981. – B. 178-179.
5. Qayumov A. Saddi Iskandariy. –Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1975. –196 b.
6. Sulaymonova F. Shekspir O'zbekistonda. –Toshkent: "Fan" nashriyoti, 1989, 105 b.
7. Jo'raqulov U. "...telbaga yo'qdur qalam", "Sharq yulduzi", 2017.
8. Vilyam Shekspir. Qirol Lir. G'afur G'ulom tarjimai. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1981.– B.11.

REFERENCES

1. Navoi, Alisher. (1960) Hamsa. Tashkent: Science, 694 p.
2. An explanatory dictionary of the Uzbek language. Volume 1. M.,1981, 179 p.
3. Rumi, Jalaliddin (2001) Inside is inside. Tashkent, P. 4.
4. Kayumov A. (1975) Saddi Iskandari. Tashkent: Literary and Art Publishing House, 196 p.
5. Mallayev N. (2021) History of Uzbek literature. Tashkent: "Kafolat" print company, 348 p.
6. Sulaimanova F. (1989) Shakespeare in Uzbekistan. Tashkent: "Fan" publishing house, 105 p
7. Joraqulov U. (2017) ...there is no pen for a madman, Eastern Star
8. Shakespeare, William (1981) King Lear translated by Gafur Ghulam, Selected works, Tashkent, Gafur Ghulam Publishing House, P.11.